

2.1. Політика і політична діяльність в комунікативному просторі

Поняття «політика» увійшло до сучасних мов як запозичення із старогрецької і означає державні й суспільні справи, сферу діяльності, пов'язану з владними відносинами між людьми, соціальними групами, народами, націями і державами [1, с. 156]. В буденному розумінні політика нерідко ототожнюється з проблемою державного управління, оскільки історичний досвід як Заходу, так і Сходу наочно свідчить, що в минулому політичне життя було цілком підпорядковане державі, і сфера політики впродовж тривалого часу особливо не виділялася із всіх суспільних явищ. У зв'язку з цим характерно, що сам термін «політика» знаходиться в одному змістовному ряду із старогрецькими поняттями, безпосередньо пов'язаними з державністю: «поліс» – місто-держава, «політес» – громадянин, «політикос» – державний діяч, «політейя» – конституція [Ошибка! Закладка не определена., с. 7].

Проте було б невірно зводити політику виключно до питань державного управління, регулюючої ролі держави в житті суспільства. Політична сфера включає все, що пов'язано з владними відносинами, з проведенням тієї або іншої суспільної лінії поведінки. Так, згідно із визначенням М. Вебера: «Поняття політики має надзвичайно широкий сенс і охоплює всі види діяльності із самостійного керівництва. Можна говорити про валютну політику банків, про політику профспілки під час страйку, про політику керівництва корпорацією і навіть про політику дружини, яка прагне управляти чоловіком» [2, с. 644–645].

Отже, *політику* в широкому сенсі цього слова можна розглядати і як *сферу суспільної діяльності*, пов'язану з проблемою завоювання, утримання і використання влади, і, на наш погляд, навіть як *своєрідну форму комунікації* між людьми.

Ми погоджуємось з думкою П. Шарана, що політика – це соціальна форма поведінки, яка припускає взаємодію щонайменше двох осіб. Від інших типів соціальної поведінки політику відрізняє характер проблеми, який її породжує, – проблеми влади, керівництва, управління, створення і виконання правил поведінки [Ошибка! Закладка не определена., с. 8].

З цього виходить, що політична діяльність є процесом створення і відтворення владно-управлінських відносин та інститутів, а також формуванням відповідних їм політичних цінностей і орієнтацій, який направлений на забезпечення певних суспільних інтересів і потреб, неминує породжує комунікативні відносини суб'єкт–об'єктного характеру. При цьому під суб'єктом, зазвичай, ми маємо на увазі людину, яка вступає в контакт зі світом, яка змінює наочну обстановку свого буття (свої якості й сили) в процесі розв'язання практичних і духовно-теоретичних завдань, а під об'єктом – частина буття, що протидіє діяльності людини [154, с. 602].

Очевидно, що категорія «суб'єкт» може бути співвіднесена не тільки з окремо взятим індивідом, але також і з групою людей, спільністю. Отже, під об'єктом розуміється те, на що спрямована конкретна практична, пізнавальна та інша діяльність відповідного суб'єкта. Тоді стосовно сфери політики, як *об'єкт політичної діяльності*, слід розглядати владу, владно-управлінські відносини в суспільстві.

Відповідно, *суб'єктом політики* завжди є конкретний носій цілеспрямованої політичної активності з приводу завоювання, утримання або використання влади з метою реалізації своїх корінних інтересів. Як відзначає Г. Семигін, в ролі суб'єктів політики «можуть виступати як індивіди, так і соціальні спільності, які самостійно виробляють і реалізують програми дій, направлені на досягнення певної політичної мети за допомогою свідомої діяльності», причому «до суб'єктів політики відносяться також і соціально-політичні інститути як безпосередні носії владних функцій в суспільстві» [³, с. 477]. Нагадаємо, що в сучасній політичній науці разом з терміном «суб'єкт політики» все частіше уживається синонімічне поняття «*політичний актор*», під яким найчастіше розуміється «суб'єкт, що активно здійснює яку-небудь з форм політичної діяльності» [4, с. 35].

Виходячи з наведених визначень, справедливо говорити як про індивідуальних, так і про сукупних політичних акторів.

Індивідуальний політичний актор – це конкретна особа, яка в тій або іншій мірі проявляє політичну активність, що включає певну взаємодію цього індивіда з політичною дійсністю, його дії і орієнтації по відношенню до політичної практики. Це може бути і політичний лідер, особистісний вплив якого відіграє істотну роль в різних політичних ситуаціях і процесах, в регулюванні взаємин, що складаються в тій або іншій соціальній спільноті, організації, суспільстві в цілому; це може бути і звичайний виборець, що опускає бюлетень в урну для голосування і, тим самим, виражає своє політичне волевиявлення.

Сукупні політичні актори – це неінституціалізовані спільності і соціально-політичні інститути, діяльність яких є інтеграційним результатом взаємодії складових цієї спільності або інституту індивідуальних акторів, і, відповідно до відомого закону системності, відрізняється від простої суми їх персональних якостей деякими новими кооперативними параметрами.

Слід зазначити, що колективна свідомість сукупного політичного актора, що знаходить віддзеркалення в певних ідеях, концепціях, програмах політичної діяльності може до певної міри протидіяти особистісній свідомості індивідів, що представлена в соціальній спільності або організації і вимушеної зважати на спільно вироблені вимоги, принципи і обмеження. Ця обставина дозволяє стверджувати, що в рамках сукупного політичного актора, як і в будь-якій іншій організованій і стійкій спільності людей, присутні владно-управлінські відносини. Вони формуються разом з утворенням цього сукупного

актора як складної самоврядної системи, яка припускає постійну координацію діяльності своїх основних елементів в рамках єдиного цілого, що самовідтворюється. Саме потреба в такій координації, або внутрішньому соціальному управлінні, і служить об'єктивною основою виникнення відповідних владно-управлінських відносин, направлених на усунення суперечностей між інтересами індивідів та існуючими можливостями їх задоволення в конкретно історичних умовах.

Тим часом, взаємодія як індивідуальних, так і сукупних політичних акторів з приводу влади, владно-управлінських відносин у суспільстві, що становить суть політичної діяльності, сама по собі далеко не завжди носить управлінський характер. Як правильно відзначив О. Шабров: «Не завжди, коли лідери двох партій зустрічаються для вироблення загальної стратегії, можна говорити, що один з них управляє іншим» [5, с. 12].

Дійсно, в ході боротьби за владу між політичними акторами можуть складатися відносини, а, відповідно, і комунікація, як конкурентно-конфронтаційного, так і консенсусно-договірного типу, причому стосовно останнього випадку мова може йти як про відносини координації і субординації, так і про відносини, формально побудовані за принципом співпраці і рівноправного партнерства, але такі, що містять в собі певні управлінські моменти. Згідно із справедливим зауваженням Є. Наумова: «Будь-який діалог спочатку нерівноправний та іншим бути не може, оскільки його неодмінною передумовою є наявність необхідного мінімального загального в кожного з учасників (хоч би знакової системи або систем, на базі яких діалог ведеться), а це загальне встановлюється ніби «само собою», тобто нав'язується одним учасником (або учасниками) іншому (або іншим)» [6, с. 105].

Проте політична комунікація не завжди завершується досягненням поставленого результату. Прикладом цього може бути звернення лідера політичної партії до керівника іншого суспільно-політичного об'єднання з пропозицією про створення виборчого блоку, яке не знайшло підтримки, але не привело ні до конфронтації, ні до координації, ні до якої-небудь співпраці взагалі, оскільки це суспільно-політичне об'єднання за певних причини вирішило не брати участь в цій виборчій кампанії. Отже, поняття політичної діяльності виявляється таким, що не зводиться тільки до поняття управління, але є обов'язково комунікацією.

В цьому випадку нас цікавить та обставина, що «управління» і «політична діяльність» є поняттями, що перехрещуються, і обидва можемо віднести до комунікації, тому що між ними існує ще один важливий взаємозв'язок, що лежить в комунікативній області.

Тоді процес отримання і віддзеркалення об'єктом повідомлення і результат цього процесу, узяті в діалектичній єдності один з одним, визначають обсяг категорії «*комунікація*». Виходячи з пропонованого співвідношення між цими поняттями, *інформацію* можна було б охарактеризувати як категорію, що позначає *зміст комунікації*. При цьому «*вхідна*» *інформація*, що надходить до об'єкта, є змістом

повідомлення, а *семантично значуща інформація*, що змінює стан об'єкта, – змістом віддзеркалення певного повідомлення, або, відповідно, змістом віддзеркалення об'єктом «вхідної» інформації.

Очевидно, що запропоноване уточнення категорії «комунікація» через категорію «віддзеркалення» не протирічить вінерівському задуму кібернетики як теорії «управління і комунікації», де *управління* виступає як *окремий випадок комунікації*, результатом якого є *цілеспрямована зміна стану об'єкта з використанням зворотного зв'язку* між керованим об'єктом і суб'єктом, що керує. Або, іншими словами, поняття «управління», з погляду логіки, є підпорядкованим стосовно поняття «комунікація», в загальному випадку це зовсім не обов'язково припускає наявність зворотного зв'язку між суб'єктом і об'єктом.

Звернемося тепер до комунікативної сторони політичної діяльності. Взаємини між політичними акторами в ході їх боротьби за владу, незалежно від того, який би характер вони не приймали – конкурентний або консенсусно-договірний, такий, що містить в собі певні владно-управлінські моменти або ж «нейтральний», що не приводить ні до конфронтації, ні до співпраці, – ці взаємини не можуть виявлятися інакше як у формі комунікації, що припускає передачу від актора до актора тих або інших смислових значень за допомогою мови, зображень, жестів, виразів обличчя, різних символічних форм, що сприймаються різними каналами. Але політична інформація передається, як правило, у формі технологій. Тут доречно пригадати і переговорний процес, і документи, що скріплюються підписами лідерів держав, і дружнє рукостискання лідерів суспільно-політичних об'єднань, які досягли угоди з приводу створення виборчого блоку, – це здійснюється за певним планом і містить технологічну складову.

Таким чином, є підстава стверджувати, що політична діяльність має своє «комунікаційно-технологічне вимірювання», а точніше, *політична комунікація* – особливий випадок комунікації, інформаційна дія політичних акторів один на одного і на суспільство з приводу влади, владно-управлінських відносин в суспільстві, *атрибут*, невід'ємна властивість *політичної діяльності*, без якої остання не може існувати.

Підкреслимо, що під атрибутом політичної діяльності розуміється не тільки інформаційна *взаємодія* політичних акторів як між собою, так і з суспільством, мається на увазі зворотний зв'язок між ними, а більш загальний випадок політичної комунікації – інформаційна *дія* політичних акторів один на одного і на навколишнє соціальне середовище. Саме на подібну «уніполярну» комунікацію звертає увагу, зокрема, А. Соловйов, маючи на увазі безліч історичних прикладів, коли «влада просто інформує масу пасивних і зайнятих своїми приватними проблемами індивідів або політично «продавлює» рішення, реалізація яких не асоціюється в свідомості людей з їх власними інтересами. У цих випадках інтерпретація громадянами отриманих від влади текстів, смислова «відповідь» суспільства на послання влади функціонально

безрезультатні, тобто не потрібні останній, і, отже, не включаються в структуру коректування наявних планів і не використовуються для діагностики політичних процесів» [Ошибка! Закладка не определена., с. 7]. Окремий випадок політичної комунікації, що припускає наявність зворотного зв'язку, є політичним управлінням, що включає і, так званий, «політичний діалог», що завжди містить в собі деякі управлінські моменти. Отже, політичне управління, згідно із О. Шабровим, є галуззю перехрещення понять «управління» і «політична комунікація».

З іншого боку, слід погодитися з А. Соловйовим в тому, що «політична комунікація поєднує в собі *універсальні, загальносоціальні* і власне *політичні* або галузеві риси» [Ошибка! Закладка не определена., с. 6]. Іншими словами, поняття «політична комунікація», що є атрибутом політичної діяльності, є підпорядкованим щодо поняття «соціальна комунікація» і виступає, як підлегле стосовно універсального поняття «комунікація», зміст якого охоплює все різноманіття технологічних процесів і явищ інформаційної дії.

Таким чином, загальна теорія комунікації, або «загальна кібернетика» – так, як її розумів Н. Вінер – виступає як метатеорія, з одного боку, по відношенню до теорії управління, що розглядає окремі випадки комунікаційних суб'єкт-об'єктних відносин в системах будь-якої природи, що доповнюються зворотним зв'язком, що корегується, між «керованим» об'єктом і суб'єктом, що «управляє»; з іншого – по відношенню до соціології комунікації, або «соціокібернетики», в поле зору якої потрапляють найзагальніші закономірності процесів інформаційної дії і взаємодії в соціальній сфері, включаючи загальносоціальні інформаційно-комунікативні аспекти економічної, політичної і культурно-духовної діяльності людей.

В свою чергу, соціологію комунікації слід розглядати як метатеорію стосовно політичної комунікативістики, або «політичної кібернетики», галузь дослідницьких інтересів якої складає не стільки «проекція» загальносоціальних аспектів інформаційно-комунікаційних процесів на політичну сферу, оскільки особливий тип комунікації, що є атрибутом політичної діяльності, взаємодії політичних акторів між собою і з навколишнім соціальним середовищем з приводу владно-управлінських відносин в суспільстві. З урахуванням цих моментів є необхідним до певної міри упорядкувати понятійний апарат, що використовується політичною комунікативістикою як на метарівні, тобто при аналізі найзагальніших закономірностей комунікаційних процесів на рівні політичної системи і суспільства, так і на мікрорівні, – при вивченні різного роду ефектів, коли як об'єкти технологічного впливу розглядаються мікрогрупи і окремі індивіди.

Отже, політична комунікація на всіх рівнях носить технологічний характер. Іншими словами, присутні різні техніки і прийоми в різних видах і на різних стадіях політичної комунікації. Можна говорити про різний ступінь технологізації певної політичної комунікації, про

можливості і межі технологізації, але вона пронизує сучасний комунікативний процес в політиці.

Список використаних джерел

1. Семигин Г. Ю. Политика / Г. Ю. Семигин // Политическая энциклопедия : в 2 т. / Национальный общественно-научный фонд ; Рук. проекта Г. Ю. Семигин ; Науч.-ред. Совет : пред. совета Г. Ю. Семигин. – Т. 2. – М. : Мысль, 1999. – 750 с.

2. Вебер М. Избранные произведения [Электронный ресурс] / Вебер М. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с. — Режим доступа: http://ispu.philos.msu.ru/library_name.html.

3. Семигин Г. Ю. Субъекты политики / Г. Ю. Семигин // Политическая энциклопедия : в 2 т. / Национальный общественно-научный фонд ; рук. проекта Г. Ю. Семигин ; науч.-ред. совет: пред. совета Г. Ю. Семигин. – Т. 2. – М. : Мысль. – 1999. – 750 с.

4. Краснов Б. И. Актор политический / Б. И. Краснов // Политическая энциклопедия : в 2 т. / Национальный общественно-научный фонд ; рук. проекта Г. Ю. Семигин ; науч.-ред. совет: пред. совета Г. Ю. Семигин. – Т. 1. – М. : Мысль. – 1999. – 750 с.

5. Шабров О. Ф. Политическое управление : проблема стабильности и развития / Шабров О. Ф. – М. : Интеллект, 1997. – 200 с.

6. Наумов Е. Ю. Коварное обаяние диалога / Е. Ю. Наумов // Права человека в диалоге культур : материалы научной конференции 26–28 ноября 1998 г. – М. : РГУ, 1998. – С. 104–107.